

ВИХОВАННЯ МИСТЕЦТВОМ ЯК КЛЮЧОВА ТЕЗА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ КУЛЬТУРИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

THE EDUCATION BY THE ART AS A KEY THESIS OF THE MODERN PEDAGOGY OF CULTURE OF REPUBLIC OF POLAND

У статті представлено позиціонування процесу виховання в педагогіці культури Республіки Польща. Зокрема, зазначено, що в польській педагогіці культури теорія виховання включає дві взаємодоповнювальні освітні пропозиції: виховання мистецтвом та виховання до мистецтва. Проведено аналіз позицій науковців щодо сучасних проблем виховання мистецтвом. Проаналізовано польські освітні пропозиції виховання мистецтвом та виховання до мистецтва. З'ясовано шляхи використання мистецтва з метою виховного впливу на сучасну молодь.

Ключові слова: педагогіка культури, мистецька культура, виховання мистецтвом, виховання до мистецтва, естетичне переживання.

В статье представлено позиционирование процесса воспитания в педагогике культуры Республики Польша. В частности, указано, что в польской педагогике культуры теория воспитания включает две взаимодополняющие образовательные сферы: воспитание искусством и воспитание к искусству. Проведен анализ позиций ученых по современным проблемам воспитания

искусством. Проанализированы польские образовательные предложения воспитания искусством и воспитания к искусству. Выявлены пути использования искусства в целях воспитательного воздействия на современную молодежь.

Ключевые слова: педагогика культуры, художественная культура, воспитание искусством, воспитание для искусства, эстетическое переживание.

The article presents the positioning of educational process in the polish pedagogy of culture. In particular, it is noted that in the Polish pedagogy of culture the theory of education include two contradictory educational offers, there are the education by the arts and the education to the art. It was conducted the analysis of positions of scientists, concerning the modern problems of education by the art. It was analyzed the polish educational offers of art education and education to the art. It was clarified the ways of using of the art for the purpose of educational influence on the modern youth.

Key words: pedagogy of culture, artistic culture, art education, education to the art, aesthetic experience.

УДК 378:373.31+372.874

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.45>

Шмельова Т.В.,

канд. пед. наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми. Розвиток національної освіти є одним із вирішальних факторів міжнародного позиціонування нової української держави. Як показує світовий досвід, розвиток освіти формує інвестиційну привабливість країни й забезпечує технологічний та культурний прорив.

У процесі вирішення поставлених завдань постає необхідність вивчення закордонного досвіду в галузі педагогіки культури та, зокрема, досвіду сусідніх із нами країн, які мають багато спільного в історичному й культурному розвитку. Особливий інтерес для вітчизняної педагогіки представляє досвід Республіки Польщі, тому що в ХХІ ст. польська педагогіка культури акцентувала увагу на дослідженні нових аспектів впливу мистецтва на виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел з означеної проблеми показав, що суттєвий внесок у розвиток педагогіки культури Республіки Польща зробили науковці: С. Волошин (S. Wołoszyn), Ф. Знанецький (F. Znaniecki), Б. Суходольський (B. Suchodolski), Б. Наврочинський (B. Nawroczyński), Г. Квятковський (H. Kwiatkowski), Я. Гайда (J. Gajda) та ін.

Важливі дослідження проблеми сучасної мистецької культури та виховання мистецтвом у Республіці Польща представлені в працях: М. Боруха (M. Borucha), І. Войнар (I. Wojnar), Г. Кереш (H. Kiereś), М. М. Титко (M. M. Tytko), Б. Шліверського (B. Śliwerski), С. Штобринна (S. Szobryn), С. Шумана (S. Szuman) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Вітчизняна педагогіка розглядає виховний вплив мистецтва на особистість як складову частину естетичного виховання. Натомість у польській педагогіці культури теорія естетичного виховання включає дві взаємодоповнювальні освітні пропозиції: так, окрім *виховання мистецтвом* (wychowanie przez sztukę), існує також *виховання до мистецтва* (wychowanie do sztuki). Виховання мистецтвом (тобто естетичне виховання в «ширшому» сенсі) – це вплив мистецтва на людину в цілому: виховання повноцінної особистості людини в інтелектуальній, моральній і соціальній сфері та формування її уяви й творчого ставлення. Виховання до мистецтва – це формування чутливості й естетичної культури людини, необхідні для пізнання, переживання та оцінювання мистецтва. Таке «вузьке» розуміння естетичного виховання полягає в організації зустрічі особистості з мистецтвом, заохочуванні до естетичних переживань, вивченні мови мистецтва тощо [10, с. 12].

Мета статті полягає у визначенні наукових позицій окремих польських представників педагогіки культури щодо питань виховного впливу мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У площині становлення концепції педагогіки культури в Республіці Польщі цікавим, на нашу думку, є дослідження Б. Суходольського, який вбачав мету цієї

науки в доведенні тези, що розвиток людини культури відбувається протягом усього життя. Вважаємо важливою позицію науковця щодо відсутності принципової різниці між відбиранням цінностей культури і їх творенням.

У польській педагогіці культури процес виховання розглядається як зустріч особистості з об'єктивними цінностями (здобутками) культури, результатом якої є збагачення духовних сил людини й творення нових цінностей. Проте цей процес можливий лише за умови наявності тріо: *особистість, навколишнє середовище й культурні цінності*: людина бере активну участь у сприйманні культурних цінностей, збагачує свою духовність і народжує нові цінності [3, с. 321].

Педагогіка культури визначає основну аксіому виховання: вихованець під час зустрічі з творами культури – носіями духовних цінностей світу – переживає і розуміє сенс, закладений у них. Унаслідок чого з'являються зумовлені запасом природних вроджених і розвинених задатків особистості духовні акти, які відповідають культурним цінностям та формують характер й автономну індивідуальність людини. Отже, індивідуальність не є «даною» від народження, вона «задана» в результаті виховання та сама є цінністю, здатною творити нові цінності [4].

Шанованою представницею польської педагогіки культури є І. Войнар – учениця Б. Суходольського.

Нам імponує думка І. Войнар, що «людиною, перш за все, можна назвати того, хто творить» [8, с. 156]. Мова йде не про художню діяльність, а творче ставлення до себе, інших людей і світу. Дослідниця пише: «У самих людях, в їх діяльності й в їхньому світі існують необмежені можливості для творчості, перетворення і подолання... Не існує більше споглядання світу, а натомість є переживання і формування світу людьми» [8, с. 157]. І. Войнар висловлює суперечну думку, що людина за своєю природою не здатна бути креативною через відсутність інтеграції та активізації психічних позицій, тому їй потрібен зовнішній фактор антропотворчого характеру. На думку вченої, в ролі цього фактору може виступати мистецтво з огляду на естетичні схильності людини, а також із огляду на суспільний статус мистецтва – його повсюдність. Дослідниця переконана, що людина має природну чутливість до мистецтва, яка є відповідником властивої людській психіці «естетичної теми» – звідси постулат про виховні можливості мистецтва.

Мистецтво є основною складовою частиною культури. Поняття «мистецтво» в сучасних дефініціях науковці розкривають, насамперед, через його своєрідні ознаки в різних внутрішніх властивостях творів, інтерпретаціях митця, впливі мистецтва на одержувача.

Більш цікавим, на нашу думку, є визначення, сформульоване В. Татаркевичем (W. Tatarkiewicz), згідно з яким «мистецтво є відтворенням речей, конструюванням форм або вираженням переживань, за умови, що ефект цього відтворення, конструювання, вираження здатний захоплювати, зворушувати або приголомшувати» [5, с. 170].

Визначення твору мистецтва пропонує польська словникова література: «Один із принципових способів прояву творчих здібностей людини, комплекс свідомих людських дій, у результаті яких виникає естетичний предмет (наприклад, картина, скульптура, будівля, кінофільм, сценічний або музичний твір), називається твором або твором мистецтва» [11].

Не можемо оминати увагою дефініцію, запропоновану І. Войнар: мистецтво – це культурний витвір (кінцевий ефект творчої діяльності), а також діяльність (творчий процес).

Серед культурних витворів вона вирізняє давнє й нове мистецтво; мистецтво європейського й позаєвропейського кола; окремі художні галузі й сукупність художніх явищ. Натомість мистецтво як діяльність включає творчий процес художника, власну експресію пересічної людини, а також спосіб життя сучасної людини (творче ставлення) [9, с. 87].

Поділ мистецтва на давнє та нове здійснюється І. Войнар з огляду на той тип реальності, який воно відображає. Давнє (традиційне) мистецтво наслідує природу статистично, тоді як у новому мистецтві природа ототожнюється зі зміною. І. Войнар мало пише про давнє мистецтво. Проте вказує на його раціональне джерело – розум, який проявляється в характері давнього мистецтва, та класичний канон краси, який є його критерієм. Нове мистецтво, на відміну від старого, має своє джерело в уяві (динамічній), що дозволяє художникові вільно створювати своє власне мистецтво, без урахування будь-яких художніх канонів. Як наслідок, нове мистецтво часто є складним і незрозумілим. Однак, на думку І. Войнар (яка суперечить нашій позиції), воно є найважливішим у процесі виховання, оскільки найбільше активізує уяву.

Весь процес виховання, згідно з концепцією І. Войнар, спрямований на виховання творчого ставлення – ставлення «відкритого розуму» – дитини. Завдяки цьому стає можливим подолання пасивності особистості стосовно зовнішньої реальності, іншої людини й самої себе, а також пошук власного «Я» (відповідно його створення) в мінливому, динамічному світі. Таким чином, мета виховання не обмежується повсякденним життям, а сам процес виховання не має перспективи кінцевої мети [1, с. 230].

Творче ставлення є наслідком активізації психологічних диспозицій (особливо уяви), які відбуваються у процесі естетичного переживання. У цей час мистецтво – його естетичні цінності – безпосе-

редньо впливають на людину. Дослідниця підкреслює, що такі переживання слід інтерпретувати в новий динамічний, цілісний спосіб (вони формують особистість людини в цілому, а не тільки її естетичну чутливість), а також функціональний (виконують різні функції у вихованні). Переживання, яке розуміють у такий спосіб, є чимось протилежним від статичного (традиційного) естетичного споглядання, що полягає в пасивному баченні. Логічним є заклик І. Войнар до активного споглядання мистецтва. Саме поняття «естетичне переживання» свідчить про активне ставлення реципієнта до мистецтва [1, с. 232].

Відповідно, це означає, що художник не є єдиним творцем конкретного твору мистецтва. Інша людина у процесі активного сприймання доповнює твір згідно з власною уявою, яка активізується в момент сприйняття і становить перший етап естетичного переживання. Авторка пише: «Естетичне переживання, що є індивідуалізованим синтезом сприйняття мистецтва й власної активності людини, з'єднує в собі функціонально взаємозалежні елементи: сприйняття і розуміння, положення емоційного залучення, дію уяви й творчу активність» [8, с. 227].

Положення «відкритого розуму» вчена інтерпретує як синтез чотирьох тісно пов'язаних і взаємозалежних елементів: здатність сприймати, переживати, набувати знання і творче ставлення. Ці елементи є результатом безпосереднього контакту з мистецтвом (естетичного переживання).

І. Войнар наголошує, що важливо навчити сучасну людину «дивитися, щоб бачити». Існує взаємозв'язок між спілкуванням з мистецтвом і фокусом сприйняття. Чим частіше людина контактує з мистецтвом, тим глибше її естетична чутливість і відповідно її «бачення» [8, с. 229].

Окрім того, на думку науковця, «процес набуття знань базується на ретельному й свідомому сприйнятті творів мистецтва та може вважатися істотним результатом процесу вдосконалення способу сприйняття». Ці знання мають конкретний характер і фундаментальне значення для індивідуального життя людини. Це «особисті знання» також є і розумінням. Зазвичай їх називають «естетичним мисленням» людини, яке відповідає її уяві. «Це щось відмінне від «загальних знань» – «сірих», непривабливих, які є наслідком інтелектуального пізнання», як пише І. Войнар. Наступним елементом «відкритого розуму» є творче ставлення, ототожене з вираженням власного «Я», яке є наслідком сприйняття, переживання і набуття знань: «Завдяки мистецтву піддається інтенсифікації, збагаченню і поглибленню загальне психічне життя людини, а тим самим збільшується її готовність до особистого вираження, яке знаходить найповніший вираз в індивідуальній творчій діяльності» [8, с. 228].

Проаналізувавши концепцію І. Войнар, можна констатувати, що процес виховання мистецтвом спрямований на оновлення необмежених творчих можливостей сучасної людини, активізації її психологічних диспозицій, особливо уяви, креативності, яка є джерелом творчості та завжди спонукає до поліпшення людської природи незалежно від її інтерпретації [1, с. 235].

Питанням впливу мистецтва на особистість займається сучасний польський науковець М.М. Титко [7, с. 24].

Виховання у сфері мистецької культури, яке є предметом розділу педагогіки культури, охоплює досить широке поле виховного впливу, чіткі межі, на думку М.М. Титко, відкриті, але сутність питання завжди міститься в об'єднанні цих меж: 1) сфери освіти; 2) сфери культури й 3) сфери образотворчого мистецтва.

Педагогіка мистецької культури (мистецька художня освіта, культурна образотворча освіта) визначається М.М. Титко як галузь, що займається аксіологічною проблематикою, є дотичною теорії цінностей в образотворчому мистецтві та теорії виховання засобами образотворчого мистецтва. Педагогіка мистецької культури, художня освіта у сфері образотворчого мистецтва, культурна образотворча освіта – повинні брати до уваги красу, істину, добро в контексті виховання засобами мистецтва [7, с. 36].

Мистецтво складає інтегральний елемент суспільного блага як цілісності. Воно передає цінності необхідні для підтримки духовної рівноваги та належного функціонування суспільства. Такий підхід до мистецтва витікає однаковою мірою як із суспільних потреб, так і з мети виховання.

Мистецтво стимулює суспільство до створення цінностей. Відповідно, суспільство повинно створювати необхідні умови для мистецької праці й гарантувати стимули для підтримки його високого рівня, як вважає М.М. Титко. Використання цінностей мистецтва повинно постійно розширюватися. Аксиоматичним є твердження, що мистецтво виховує особистість, насамперед естетично, і, таким чином, збагачується життя і розвиток людини. У процесі виховання важливими є також інші цінності та функції мистецтва, наприклад моральні чи світоглядні. Вони є не тільки ресурсами, які наближають нас до розуміння та переживання мистецтва, але й неодмінними цінностями у формуванні особистості. Мистецтво гуманізує взаємовідносини між людьми, інтегрує їх погляди, формує смаки та спонукає до творчої праці [7, с. 29].

Мистецтво впливає на розвиток людини у двох аспектах: 1) готує особистість до творчого сприйняття мистецтва, що викликає в людині глибокі естетичні переживання та підштовхує її до творення нових витворів мистецтва; 2) розкриває

естетику повсякденного життя, розвиває чутливість до краси природи, природи, навколишнього середовища та людських творінь [2, с. 67].

Висновки. Педагогіка культури ставить за мету засобами мистецтва формувати особистість людини у трьох площинах, таких як: розуміння культурної спадщини, можливість використовувати її у повсякденному житті і творити культуру для майбутніх поколінь.

Основним завданням педагогіки культури є вивчення культурно-мистецьких явищ і тенденцій: їх визначення, аналіз, який надає можливість остаточно зробити висновки щодо доцільності використання відповідних культурних досягнень у навчанні й вихованні. Важливим завданням є підготовка педагогів, які будуть мати можливість навчати молодь розумному використанню надбань культури, вмінню розрізняти конструктивні й деструктивні елементи культури, бути у змозі творити культуру та твори мистецтва, засновані на вищих цінностях.

Роль педагога у вихованні полягає у створенні умов для отримання молоддю естетичних переживань. Важливо, щоб завдяки цьому вихованці мали як можна ширший контакт із мистецтвом. Педагог нічого не рекомендує, нічого не «нав'язує», оскільки активне сприймання має відкритий характер. Таким чином, виховання мистецтвом можна остаточно ототожнити з певною формою недирективного виховання (самовиховання).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Boruch M. Wychowanie przez sztukę w ujęciu Ireny Wojnar / Człowiek w Kulturze. Tom 14 (2002). S. 229–237.
2. Kunowski S. Podstawy współczesnej pedagogiki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa, 2011. 132 s.
3. Kwieciński Z. Sliwerski B. Pedagogika. Podręcznik akademicki. Tom I. 461 s.
4. Pedagogika kultury / Nowa encyklopedia powszechna PWN © Wydawnictwo Naukowe PWN S.A. URL : <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/pedagogika-kultury;3955420.html> (дата звернення : 13.05.2019).
5. Tatariewicz W. Wspomnienia, Warszawa : PIW, 1979. S. 170–171.
6. Tytko M.M. Mistrz i uczeń – filozofia kształcenia akademickiego pedagogow. S. 263. URL : <https://www.wuj.pl/UserFiles/File/artykuly-otwarte/mistrz-i-uczen.pdf> (дата звернення : 13.05.2019).
7. Tytko M.M. Problemy kultury plastycznej w edukacji. S. 24–45. URL : <https://www.wuj.pl/UserFiles/File/artykuly-otwarte/problemy-kultury.pdf> (дата звернення : 13.05.2019).
8. Wojnar I. Perspektywy wychowawcze sztuki. Warszawa, 1966. 257 s.
9. Wojnar I. Sztuka jako «podręcznik życia». Warszawa, 1984. Nasza Księgarnia. 236 s.
10. Wojnar I. Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980. S. 12.
11. Wychowanie przez sztuke / Multimedialna Encyklopedia Powszechna- edycja. 2002. URL : http://sciaga.pl/tekst/46769-47-wychowanie_przez_sztuke (дата звернення : 13.05.2019).